

İki Kavram: Alçak ve Yüksek

On Two Concepts: High and Down

Hayrani ALTINTAŞ*

İnsani düşünce, daima değer hükümleriyle doludur. Çünkü varlık bir değer taşır. Var olanın, insan zihninde, her zaman bir değeri vardır. Varlık, varoluşu sebebiyle kendinde bir kıymet hükmünü bulundurur. Oluş, Yüksek olanın bir hükmü, kararı ve bir fiildir. Var olan, daima, kendini varlık kılanın eseri olarak aşağıdadır. Eserin sahibi, onu var edendir. Var eden olmazsa varlık veya eser var olamaz. “*Ol*” bir emirdir; olan da, emre uyan, itaat eden, teslim olan, niteliğiyle aşağıdadır. Oluş, yokluktan varlığa geçmektir. Yokluğun değeri yoktur; var olanın bir değeri vardır. Yokluk aşağıda, varlık yukarıda, yüksektedir. Oluş, yukardan(yüksekten) aşağıya doğru iner. En alçak yer toprakta durur. Sonra ilk geldiği kaynağa yükselmek için harekete geçer ve yukarıya doğru yükselir. “*O’ndan gelip O’na döner.*”

Var olan, varlığı alandır, kabul edendir. Alan, daima Veren’e (Vehhâb) muhtaçtır. Bu sebeple Veren yüksekte ve Yüksek (A’lâ), alan aşağıdadır. Veren alana nazaran zengin; alan Veren’e göre fakirdir. O zaman, Veren üstündür, verdiklerinin Sultan’ıdır (Melik); alanlar da Sultan’ın kullarıdır. Varlık, emir aldığı için emir verenin aşağısındadır. Var olan (kul), her şeye güç yetiremez, bu yüzden zayıftır; Var eden güçlüdür, her şeye Muktedir’dır. Bu yüzden, zayıf, güçsüz ve

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi.

fakir olan, Kuvvetli, Güçlü ve Zengin olana yalvarır, dua eder. Dua, zayıf ve güçsüz olandan güçlü ve kuvvetli olana doğrudur.

Alçak olan veya aşağıda bulunan, Yüksek olana halini arz eder; sonucu O'ndan bekler. Takdir yüksek olana aittir. Duada eller daima yukarı doğrudur. Yüksekte olandan imdat diler. Her insan, tabiatında bulunan bir halle, her zaman iyilikleri, güzellikleri ve yardımları gökten bekler. Kurban, yüksekte bulunan içindir. O'nun hoşnutluğunu kazanmak amacıyla gerçekleştirilen bir fedakârlıktır. Yüksekte olana yaklaşmak ve lütuflarını kazanmak amacıyla yapılan maddi bir çağrıdır.

Denilir ki, yüksekte olan yani Yaratan, insanı var etmekle ona iki büyük lütufta bulunmuştur. Birincisi, insanı varlık sahasına getirmek yani icat etmek suretiyle, hayatın zevklerini bahşetmiştir. Hissetmek, düşünmek, davranmak, sevmek, sevilmek ve diğer hayati faaliyetler, yüksekte olanın bir lutfudur. İnsan olarak bunları tatmak, aşağıda olana verilen bir hediyedir. İkinci olarak, gene yüksekte olan, varlık verdiği varlığın hayatını çeşitli ortam ve nimetlerle devam ettirmekte yani insana imdad etmektedir. Kişi, yüksekte olanın verdiği nimetler olmaksızın varlığının devamını temin edemez. Bu sebeple, o, aşağıda, Veren ise yüksektedir.

“Melek gibi insan” denilir. İnsan alçaltılmış, melek yükseltilmiş olur. Neden? Çünkü melek, her an Yaratıcısıyla beraberdir ondan. İnsan Yaratıcısıyla beraber olursa o da yükselir.”İlliyyun’a çıkar. O'nsuz kalırsa aşağılara Siccine düşer. Aslında insan, melekten üstündür, yüksektedir. Çünkü melekler ona secde etmiştir. Ama insan, insan olma vasfını kaybedince alçalır. Hayvandan daha aşağı dereceye iner. “*Biz, insani en güzel şekilde yarattık; sonra onu aşağılar aşağısına attık*” güzel sözünün anlamı budur.

Duygu ve düşüncelerimizi ifade eden kelimelere bakalım. Yüksek duygu ve düşünceleri anlatan, âdil, âsil, şerefli, şefkatli, merhametli, doğru, dürüst, güzel, iyi gibi kelimeler, kişi yüzünde âsil duyguların şeklini gösterir ve kişi değişik bir ruh halini gösterir. Bu hal, insanca bir haldir. Ama zâlim, kaba, şerefsiz, merhametsiz, kalpsiz, yalancı, kötü, çirkin, sevimsiz gibi kelimeler de bizde hoş olmayan duyguları gösteren yüz ifadelerini ortaya çıkarır. Çünkü birinciler yüksekliği ifade ederken ikinciler insanca olmayan aşağılıkları gösterirler. Birinciler yüksekliği belirttikleri için güzel yüz hatları ortaya çıkarken ikinciler aşağılığı ifade ettiği için ekşi bir yüzün temsilcileri olurlar.

Rütbelerin en yükseği, ilim rütbesidir. Bu sebeple, gerçek ilim sahipleri, yüksek duygu ve düşüncelerin temsilcileridir. Gerçek ilim sahipleri, ilmin verdiği ahlak ile mütevazi, gurursuz, kibirsiz ve yumuşak kişilerdir. Bu yükseklikleri nedeniyle hürmet görürler. Gerçek ilme sahip olmayanlar, gururlu, kibirli,

sert, kaba bu yüzden de alçalmış kişilerdir. Zira ilim ve iman, kişiyi insan eder, belki sultan eder. Bu sebeple, Abdülkadir Geylanî gönül sultanı, zâlim Haccac da aşağı bir insandır.

Ahlak, kişileri yükseltir, onsuz olmak da alçaltır. Bundan dolayı ahlak numunesi Hz. Peygamber aleyhisselam âlemlere rahmet, yüksek bir şahsiyettir. Nemrut da zilleti temsil eden alçak bir kişiliktir. Ahlak dışı bir tutum olan gurur ve kibir, sevgisizliğin ifadesi olurken tevazu, sevgi ve şefkatin timsali olurlar. Onun için, ilahi hüküm, “*Allah’ın kulları, tevazu ile yürürler*” demiştir. Çünkü insan, yükseklikte “*dağlara erişemez*” denmiştir.

Fatiha suresinde, insan, alçakların durumuna düşmekten yüce Allah’a sığınarak yücelme ister. Gerçek anlamdaki bir kulluk, onu yücelterek “*mukarrebûn*” sınıfına sokar.

Yüce Allah, Hayat Veren(Yuhyi) olarak en yüksekte bulunurken insan bu hayatı alan olarak aşağıdadır. Yüce Allah, Karşılıksız veren(Mennan) iken her şey için bir karşılık bekleyen insan aşağıdadır.

İnsanın nefsi daima kötülüğü emrettiği için kişiyi, aşağıların aşağısına düşürdüğünden kötülenir. Ruh, yüksek duyguları temsil ettiğinden de yüksek âlemin lutfudur. Kişi, aşağılık niteliklerden soyutlanarak “*mutmaine*” makamına yükselirken nefsinin arzularını tanrı edinen kişi, aşağıların aşağısına düşer ve Ad kavmi gibi yok olur.

Gerçek ilme, ruh yüksekliğine ilahi daveti doğrulayan kişi, Ebu Bekir diye ün salarken gerçek ilimden nasibini alamamış kişi aşağılık bir varlık olarak Ebu Cehil (cahillerin babası) olarak aşağı ve nefret edilen kimse şeklinde tarihte yerini alır.

O halde yükseklik, peygamberi ahlaka sahip olmakla gerçekleşir; aşağı olmak da ondan uzak olmakla ortaya çıkar.